

Чаму Уільяма Шэкспіра называюць тытанам англійскага Адраджэння? Для адказу скарытайцеся «падказкамі», прапанаванымі ў гэтым параграфу.

У мастацтве Англіі і Францыі XV—XVI стагоддзяў адбываецца перасэнсаванне італьянскіх традыцый. У сваіх творах мастакі вырашалі праблему адлюстравання чалавека і прыроды ў найдрабнейшых падрабязнасцях — у пейзажах, партрэтах, жанравых і гістарычных сцэнах. Французскія мастакі выпрацоўваюць нацыянальны рэнесансны стыль у выяўленчым мастацтве, а ў Англіі рэнесансныя рысы найбольш поўна праяўляюцца ў тэатры.

Пытанні і заданні

1. Успомніце, якія мастацкія формы і прыёмы характэрныя для сярэднявечага мастацтва. Як яны выявіліся ў творах мастакоў Паўночнага Адраджэння?

2. Падумайце і назавіце асноўныя адрозненні жывапісу Паўночнага і італьянскага Адраджэння. Падмацуйце адказ канкрэтнымі прыкладамі.

3. Параўнайце архітэктурныя кампазіцыі замкаў Шамбор і Шэнансо, прадстаўленыя ў параграфу і на дадатковай старонцы. Як яны звязаны з прыродным асяроддзем? Як з пабудовамі пераклікаецца водная роўнядзь?

4. Прачытайце фрагменты п'ес Шэкспіра на дадатковай старонцы. Якія героі яго твораў вам знаёмыя? Якія з іх выклікаюць цікавасць, павагу? Пра якія каштоўнасці апавядае аўтар прамовамі і ўчынкамі гэтых герояў?

Творчая майстэрня

5. Паглядзіце ў інфармацыйных крыніцах фрагмент экранізацыі трагедыі У. Шэкспіра «Рамэа і Джульета» італьянскага рэжысёра Фрэнка Дзэфірэлі. Падзяліцеся сваімі глядацкімі ўражаннямі. Ці адпавядаюць створаныя майстрам вобразы вашаму ўяўленню пра герояў? Чаму сучасных дзеячаў мастацтва да гэтага часу прыцягваюць сюжэты і вобразы з п'ес вялікага драматурга? Прыдумайце і намалюйце эскіз касцюма сучаснага Рамэа або Джульеты. У чым на вашым эскізе праяўляецца сучаснасць герояў?

§ 19—20. Эпоха Адраджэння на беларускіх землях

Час Рэнесансу на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага — XVI — пачатак XVII стагоддзя — гэта перыяд умацавання дзяржавы. Большасць беларускіх гарадоў атрымлівае Магдэбургскае права. Буйныя феадалы пры дварах ствараюць бібліятэкі, музычныя калектывы, калекцыяніруюць прадметы мастацтва. Культура на землях ВКЛ прасякнутая пачуццём патрыятызму і гуманізму.

Дзейнасць Боны Сфорцы. Важную ролю ў распаўсюджванні рэнесанснай культуры ў ВКЛ адыграла каралева польская і вялікая княгіня літоўская *Бона Сфорца*. Яна была дачкой герцага горада Мілана, аднаго з асноўных цэнтраў італьянскага Адраджэння, і жонкай Жыгімонта I Старога. У перыяд праўлення Боны Сфорцы раслі гарады, квітнелі рамёствы, гандаль, будаваліся замкі і палацы. Спрыяла яна і незвычайнаму ўздыму ў многіх сферах творчасці.

Лукас Кранах Малодшы.
Мініяцюрны партрэт Боны Сфорцы (каля 1553 г.)

Вядомы паэт-гуманіст эпохі Адраджэння *Мікола Гусоўскі* свой знакаміты літаратурны твор «Песня пра зубра», напісаны на лацінскай мове, прысвяціў Боне Сфорцы. Разважанні паэта пра Радзіму і яе прыродныя багацці, пра свой народ і яго месца ў гісторыі былі адрасаваны еўрапейскаму чытачу. Так Мікола Гусоўскі пазнаёміў свет з выдатнай зямлёй, сімвалам якой стаў магутны зубр.

Успомніце з урокаў гісторыі, з якімі падзеямі гісторыі Вялікага Княства Літоўскага звязваюць імя Боны Сфорцы.

Францыск Скарына. Адною з самых значных фігур эпохі Адраджэння на беларускіх землях з'яўляецца *Францыск Скарына* — першадрукар, пісьменнік, грамадскі дзеяч, вучоны-медык. У 1517 годзе ў Празе ён выдаў першую ва Усходняй Еўропе друкаваную кнігу «Псалтыр». Пазней, у 1520 годзе, у Вільні асветнік заснаваў першую на тэрыторыі ВКЛ друкарню, дзе неўзабаве выпусціў «Малую падарожную кніжку» і «Апостал».

Ва ўступных і заключных тэкстах сваіх кніг у проста і зразумелай форме Скарына не толькі тлумачыў чытачу значэнне біблейскіх сюжэтаў, але і імкнуўся данесці да яго важныя маральныя ўстаноўкі. Асаблівую ўвагу асветнік надаваў значэнню любові і павагі да Айчыны, неабходнасці самаразвіцця і прымнажэння ведаў.

Мастацкі стыль кніг Францыска Скарыны — адно з найвышэйшых дасягненняў культуры свайго часу. Ён кампанаваў тэкст на старонках у выглядзе разнастайных фігур, актыўна ўпрыгожваючы выданні дэкаратыўнымі застаўкамі і кампазіцыямі з наборнага арнаменту.

Тэксты суправаджаліся гравюрамі, выкананымі ў тэхніцы *ксилаграфіі* — гравюры на дрэве. Яны арганізуюць прастору кнігі і ператвараюць яе ў твор

Тытульны ліст кнігі «Песня песень», выдадзенай Францыскам Скарынам (1518 г.)

мастацтва. Напрыклад, знакаміты партрэт самога Скарыны — першы ў еўрапейскай гісторыі партрэт выдаўца, змешчаны ў яго ж кнізе. На ім вучоны паўстае засяроджаным мысліцелем і рознабаковым даследчыкам — чалавекам, які імкнецца да гармоніі і дасканаласці.

Пазнаёмцеся на кампакт-дыску з ілюстрацыямі, выкананымі ў друкарні Францыска Скарыны. Якія мастацкія прыёмы выкарыстоўваліся для афармлення кніг?

Новыя ідэі ў архітэктуры. У XVI стагоддзі на беларускіх землях з’явіўся новы від храма — *пратэстанцкая царква*. Яна істотна адрознівалася ад праваслаўных і каталіцкіх. У пратэстанцкіх царквах не было алтара і пышнага дэкаратыўнага ўбрання. Асноўнае месца займала прасторная малельная зала, прызначаная для збору вернікаў. Адсюль і назва такой царквы — «збор».

Нярэдка яны дапаўняліся элементамі абарончай архітэктуры — байніцамі і землянымі насыпамі. У Беларусі да нашых дзён захаваліся пратэстанцкі збор у Заслаўі. Цяпер гэта Спаса-Праабражэнская праваслаўная царква. Для збудавання характэрныя ясная выразная кампазіцыя і рэнесансны дэкор. Вуглы царквы ўпрыгожваюць імітацыя каменю і сценка над карнізам — *атык*.

Былы кальвінскі збор у Заслаўі, Беларусь (1577 г.)

Мірскі замак, Беларусь (XVI ст.)

Эпоха Адраджэння на беларускіх землях супала з «ператварэннем» замак у *палацава-замкавыя комплексы*. Феадальныя рэзідэнцыі цяпер уяўлялі сабой не проста будынкi з магутнымі сценамі, вежамі і ўмацаваннямі — землянымі валамі, бастыёнамі, равамі з вадой, як у часы Сярэднявекі. Суровы выгляд сярэднявечных збудаванняў паступова змяніўся на эфектны дэкор. Часцей за ўсё мастацкі вобраз рэнесансных будынкаў быў заснаваны на кантрасным супастаўленні цёмнай цаглянай сцяны з белымі атынкаванымі паверхнямі. Гэты прыём надаваў збудаванню ўрачысты выгляд.

Яскравым прыкладам такой рэзідэнцыі служыць *Мірскі замак* — архітэктурны помнік сусветнага значэння. Ён знаходзіўся ў валоданні князёў Ільінічаў, а затым — Радзівілаў. Будаўніцтва замка пачалося ў 1520-я гады. Спачатку былі ўзведзены магутныя сцены з пяццю вежамі. Чатыры з іх выступалі па вуглах, а пятая, уязная, размяшчалася пасярэдзіне заходняй сцяны. Заходняя і паўночная сцены завяршаліся галерэяй з байніцамі для стральбы. На наступным этапе будаўніцтва ўнутры абарончых сцен з'явіліся трохпавярховыя палацавыя карпусы.

На плошчах гарадоў, якія атрымалі самакіраванне паводле Магдэбургскага права, будаваліся грамадскія будынкi і гандлёвыя рады. Галоўным адміністрацыйным будынкам горада была *ратуша* — месца пасяджэнняў гарадскога магістрата. Для такіх пабудов характэрныя лаканічныя манументальныя формы. На тэрыторыі Беларусі пераважаў тып ратушы са шмат'яруснай вежай, на якой знаходзіліся гадзіннік, звон і аглядная пляцоўка. Найстарэйшая з ратуш,

Ратуша ў Нясвіжы, Беларусь
(каля 1596 г.)

Маці Божая «Адзігітрыя
Іерусалімская». Абраз
з в. Здзітава, Беларусь (XVI ст.)

якія захаваліся ў Беларусі, пабудавана ў канцы XVI стагоддзя ў Нясвіжы. Гэтая ратуша разам з гандлёвымі радамі, размешчанымі літарай П, уяўляе сабой тыповую забудову гарадской плошчы эпохі Адраджэння.

Гарадское самакіраванне ўсяляк спрыяла ўзвядзенню грамадскіх будынкаў. Як вы думаеце, чаму?

Іканапіс Беларусі. Як і ў іншых краінах, на развіццё жывапісу на беларускіх землях паўплывалі сувязі з іншаземнымі майстрамі і знаёмства з новымі плынямі ў мастацтве. Рысы Рэнэсансу праніклі нават у мастацтва іканапісу, якое доўга прытрымлівалася сярэдневяковых традыцый. У жывапісцаў абуджаецца цікавасць да навакольнай рэчаіснасці і жаданне перадаць узнёслыя пачуцці праз блізкія да рэальнасці формы. Узнікаюць творы, у якіх спалучаюцца прыкметы старога і новага стыляў. Фарміруецца своеасаблівая і арыгінальная беларуская школа іканапісу, якая ўзяла ад мастацтва Рэнэсансу імкненне да жыццёвай пераканаўчасці і ўвагу да перадачы разнастайных чалавечых эмоцый.

У Музеі старажытнабеларускай культуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі захоўваюцца дзве ўнікальныя іконы. Незвычайна мяккі і светлы каларыт мае абраз *Маці Божай «Адзігітрыя Іерусалімская»*, прывезены са Свята-Нікіцкай царквы вёскі Здзітава. Пявучы рытм ліній іконы нагадвае рэнесансную лепку і разьбу. Важна і тое, што пры стварэнні гэтага твора выкарыстоўваліся як тэмперныя, так і алейныя фарбы.

У алтарнай *карціне «Пакланенне вешчаноў»* з касцёла Святых Пятра і Паўла вёскі Дрысвяты адчуваецца рука майстра, які належаў, хутчэй за ўсё, да нідэрландскай жывапіснай школы. Абраз адрозніваецца святлоцемявая аб'ёмная мадэліроўка форм, упэўненая

кампапоўка фігур у прасторы. Гэты твор сведчыць пра інтэнсіўны культурны абмен у эпоху Адраджэння.

Ці захаваліся, на ваш погляд, рысы візантыйскага мастацтва ў беларускім іканапісе Рэнесансу?

Свецкі жывапіс. Свецкі жывапіс у ВКЛ развіваўся асабліва інтэнсіўна. Увага жывапісцаў была прыкавана ў асноўным да партрэта жанру. Прадстаўнікі кіруючай дынастыі Ягелонаў заказвалі партрэты найлепшым еўрапейскім мастакам. У гэты перыяд фарміруецца асаблівы тып партрэта, які пазней атрымае назву «*сармацкі*». Яго галоўная ідэя заключалася ў сцвярджэнні выключнасці паходжання і ролі шляхецкага саслоўя. Такі партрэт у першую чаргу адлюстроўваў сацыяльны статус персанажа і яго доблесці. Знешнія атрыбуты — параднае адзенне, знакі ўлады — паказвалі на высокае становішча чалавека ў грамадстве, а надпісы і гербавыя выявы дапаўнялі вобраз.

Адным з выдатных твораў свайго часу з'яўляецца *партрэт княгіні Кацярыны Слуцкай*. Княгіня паказана пакаленна, амаль фронтальна. Гэта сталая жанчына ва ўдзвінай вопратцы. Яе адзенне і белая хустка ў складзеных на каленях руках сімвалізуюць страту блізкага. Аднак яе смутак стрыманы, без роспачы. Перад намі — поўная годнасці арыстакратка.

На *партрэце Юрыя Радзівіла* — аднаго з самых магутных магнатаў ВКЛ — мы бачым вобраз воіна, які праславіўся перамогамі ў трыццаці бітвах, і мудрага палітычнага дзеяча. Гледачу ён прадстаўлены ў рыцарскіх

Пакланенне вешчаноў.
Абраз з в. Дрысвяты,
Беларусь (каля 1514 г.)

Партрэт Кацярыны Слуцкай
(XVI ст.)

Партрэт Юрыя Радзівіла
(XVI ст.)

Партрэтная кафля
з Лагойска, Беларусь

даспехах. Глыбокі каларыт і кампазіцыя карціны паказваюць, што мастак кіраваўся заходнееўрапейскімі традыцыямі жывапісу. Надпіс, парадны інтэр'ер і атрыбуты ўлады падкрэсліваюць высокі сацыяльны статус героя.

Якія якасці мадэлей імкнуліся перадаць мастакі ў партрэтным жывапісе канца XVI стагоддзя?

Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва.

Імкненне мастацтва Рэнэсансу да выразных кампазіцый, ясных форм, сіметрыі і дэкаратыўнасці выявілася ва ўнутраным убранні будынкаў.

У інтэр'ерах замкаў феадалаў, шляхецкіх сядзіб, дамоў гараджан былі распаўсюджаны печы з *кафляй* — архітэктурна-дэкаратыўнай керамікай. Кафля не толькі дапамагала захоўваць у памяшканнях цяпло, але і служыла іх упрыгажэннем. Яна выраблялася з неглазураванай керамікі тэракотавага колеру або была пакрыта свінцовай глазурай, якую з-за зялёнага колеру называлі «мурава». З'яўленне каляровай кафлі з рэльефным малюнкам на беларускіх землях звязваюць з уплывам італьянскага Адраджэння. Распаўсюджанымі матывамі кафлі сталі гербы, партрэты, а таксама выявы з міфалагічнымі сюжэтамі. З керамічных элементаў выкладваліся маляўнічыя кампазіцыі, па якіх можна было многае даведацца пра гаспадароў дома. Выдатныя прыклады партрэтнай кафлі, на якой рэалістычна паказаны персанажы з дэтальнай прапрацоўкай касцюма, знойдзены ў Лоску, Лагойску і іншых беларускіх вёсках і гарадах.

Што пра жыццё людзей Рэнэсансу можа расказаць такое ўпрыгажэнне інтэр'ера, як кафля?

Гуманістычныя арыенціры эпохі Рэнесансу вызначылі характар мастацтва на беларускіх землях з яго ідэаламі патрыятызму, духоўнасці, інтэлектуальнай дасканаласці. Шматлікія выдатныя музыканты, мастакі з Італіі, Германіі, іншых еўрапейскіх краін працавалі ў Вялікім Княстве Літоўскім, а найлепшыя творы мастацтва, створаныя нашымі суайчыннікамі, сталі важнай часткай сусветнай культуры.

Пытанні і заданні

1. Якое значэнне для беларускіх зямель мела эпоха Рэнесансу?
2. Памяць пра Францыска Скарыну жыве не толькі на яго радзіме, але і ў многіх еўрапейскіх краінах. Чым важная яго спадчына для еўрапейскай культуры? Аргументуйце свой адказ.
3. Параўнайце Лідскі замак, пабудаваны ў пачатку XIV стагоддзя, і Мірскі замак пачатку XVI стагоддзя. Апішыце, як выглядаў сярэднявековы замак у Вялікім Княстве Літоўскім у XIV—XV стагоддзях.
4. Разгледзьце аблічча Мірскага замка. Які эфект дасягаецца з дапамогай злучэння цёмна-чырвонай і белай паверхняў?
5. Як вы лічыце, чаму ў жылых інтэр'ерах эпохі Рэнесансу з'явілася кафля з партрэтнымі выявамі?
6. Разгледзьце на дадатковай старонцы пацір з Барысаглебскай царквы горада Навагрудка. Параўнайце яго з сярэднявекавымі прадметамі дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва. Як змяніліся формы і спосабы дэкору вырабаў беларускіх майстроў?
7. Творы эпохі Адраджэння да нашага часу хвалюць глядачоў, цікавяць навукоўцаў, натхняюць мастакоў. Як вы думаеце, чаму? Прыведзіце мастацкія прыклады з раздзела «Мастацкая культура эпохі Адраджэння».

Творчая майстэрня

8. Выберыце ў вучэбным дапаможніку чатыры партрэты — работы майстроў Італіі, Нідэрландаў, Францыі і Вялікага Княства Літоўскага. Параўнайце сродкі выразнасці партрэтнага жывапісу. Запішыце свае назіранні ў табліцу.

Аўтар, назва, дата	Пол, статус, прафесія героя	Фон	Прадметы і атрыбуты	Характар і стан героя	Дэталі